

SOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti 2 fl. brez pošte.

Číslo 48. V torek 23. Novembra 1852. I. tečaj.

Učiti zajedno brati in pisati.

Ravno so se šole na deželi začele. Marsikteri slovenski novak jo bo v šolo primahal. Da bi gospodi učitelji svoj nauk s novaki prav modro začeli! Začetek težek — pa imeniten! Zatega voljo sledeči sostavek svojim bravcem serčno priporočimo.

Nemški učitelj, gosp. Prunold, je takole pisal u pedagoškiem časopisu: „der österr. Schulfreund“:

„Iz celega serca želim, sebi izročene otroke naj hitrejši in naj koristnejši, kakor je le mogoče, vse to naučiti in navaditi, kar je jim za višji in obširnejši nauk znati in vedeti tréba. Za tega voljo sem u svojej šoli poskusil, naj prvi nauk s pisanjem tekočih (kurent) pismenk začeti in svoje učence zajedno učiti, te tekoče pismenke pisati in glaskovati. Na to vižo učim od 8. maja 1849, in moji otročiči ne znajo samo pisano, temuč tudi vse sorte tiskanih reči gladko brati, zraven pa tako lépo in hitro pišejo, da se mora vsaki začuditi od takih mladih in nježnih otročič kej tacega viditi.

Že mnogo lét učim, sem pismenkovanje in glaskovanje dobro prevdaryl in poskusil, pa moram s dobro vestjo obstati in zagotoviti, da je vselej, posebno pa v šolah na deželi močno koristno, glaskovanje in pisanje združiti, in oboje zajedno učiti. Tako bode mogoče, reči v šoli zmiram preměnovati, vedno otrokom kaj novega pokazati, in branje prav temelito ne samo le poverh učiti.

Ta viža, u šoli podučevati se pa najbolj s tím priporočuje, ker otroci na to vižo najpred in naj hitrej tako daleč pridejo, da se samotež učiti in samotež kej misliti in delati znajo.

Samotež misliti in samotež delati in tako na samo svojih nogah stati, je pa posebno treba za otroke, ki le šest let v šolo hodijo, ter po tem u vsakdanje življenje stopijo.

Kako se jaz pri tem svojem nauku obnašam, je tako lahko in jednostavno, da bi se lahko na jednej poli napisalo in razložilo. Meni ni treba nobenega pismenjaka (Setzkasten), nobenega abecednika, nobene abecedne tablice.

Moji otročiči skoz celo prvo leto nemajo nič drugega kakor vsak svojo kamenito tablico, ktero jaz s žreblom načertam. Le s to samo tablico se oni naučijo brati in pisati. U drugem letu ločim branje od pisanja, ter začnem v naših: „Kleine Erzählungen für Landschulen“ stran 23. na pisanem brati.

Toliko od mojega načina (Methode) učiti sploh. On donese veliko prida in koristi, učitelji se ga lahko naučijo in navadijo: zato bi vrédno bilo ga bolj na tenjko pretresti. Serčno bi me veselilo, ako bi avstrijska šolska oblastnija ti moj način učiti oestro presodila.“

Že več učiteljev je neke leta sem tako podučevati poskusilo in nobenega ne greva. Kdor hoče na novič ravno tega se poprijeti, naj se takole obnaša:

1. Kadar otroci v šolo stopijo, ima se učitelj š njimi naj prej pridno in velikobart pogovarjati od njim že znanih reči. Tako si on pridobi serce, ljubezen in zaupanje otročič, in oni bodo radi in pridno v šolo hodili. Ukaži otrokom, da tudi oni poskusijo, najprej besede in sčasoma tudi kratke stavke ponavljati in lepo izgovarjati. Ne pozabi učence tudi učiti, besede u slovke, in slovke v pismenke razglabljevati (razstavljati). Postavim: Učitelj pokaže na oko, in vpraša: Kako je temu ime? Oko. Kadar rečem: oko, kolikokrat usta odprem? Dvakrat. Kteri glas se slisi, kadar prvokrat usta odprem? Glas: o. Ali še kej kaki drugi glas zraven? Ne; čisto nič drugega. Glejte ljubi otroci! taka pismenka, ki se samo za se, brez kakega drugega glasa lepo in glasno izgovarja, taka pismenka se pravi: samoglasnik alj glasnica. Kako se taj imenuje pismenka: o? Samoglasnik. Zakaj se pismenka o imenuje samoglasnik? Pismenka o se imenuje samoglasnik zato, ker se pismenka o samo za se lepo in glasno izgovarja.

Kadar rečem: oko, in usta drugokrat odprem, kaj pa slišiš? Glas: ko. Le poslušajte: kadar rečem: ko, kaj slišite? Alite! da slišite glas: o in še nekaj družega zraven, to je glas: k'. Glas k' se nemore glasno in lepo izgovoriti, le samo tiho in nekako na pol; ali ga hočem glasno in lepo izgovoriti, moram kak drugi glas pridjati, postavim glas: o. Glejte otroci! taka pismenka, ki se samo za se ne more lepo in glasno izgovoriti, temuč le tedaj, ako drugi glas, kaki samoglasnik pristavim, taka pismenka se pravi: so-glasnik alj tihnica. Kako se taj pravi pismenka: k? itd. kakor zverhaj pri pismenki o.

Tako opisuje in razlaga učitelj učencem znane, domače reči; otroci se prav kratkočasno učijo, pravilno govoriti, glase pismenk spoznovati in razločevati, samoglasnike in soglasnike imenovati, slovke in besede razglabljevati.

2. Zraven tega nauka ima učitelj otročiče učiti risati, kar jim veliko veselja in kratek čas dela. Vsak otrok naj ima svojo kamenito ali pokamenelo tablico ali kako drugo černo diljico. Učitelj napiše na tabli debelo in počasi, da otroci vidijo, pike, čerte, ravne in okrogle, koleseca, vogle in drugo robo, in ukaže, da učenci ravno te reči na svojo tablico ali diljico narisajo. Se ve, da mora učitelj pri tem risanju veliko potrpeljenja s dětci imeti, in velikokrat tudi čiri čare pohvaliti. Otroci tako svoje oči in perstice vadijo, in se na pisanje pripravljajo.

3. Za tim še le učitelj začne učiti, podobe pismenk delati, to je: pisati. Najprej zapiše na tablo samoglasnike, jednega za drugim, — naj več po dva — tri na den, lepo zaporedoma, najprej ložejše, potem težje, in bolj zavite: i, u, e, o, a. Vse, kar učitelj na tablo zapiše, morajo učenci tudi na svojo tablico ali diljico zapisati. Kadar učenci že vse samoglasnike pisati znajo, ima njim učitelj pokazati, kako se samoglasniki — dva po dva — sestavljajo, pišejo in izgovarjajo, postavim: iu, ei, oa, ia itd.

4. Za samoglasniki jih učitelj uči pisati soglasnike, naj prej jednostavne in take, kateri se naj ložej pišejo. Otroci, ki so se prej učili in vadili, slovke u pismenke razglabljevati, in glase samoglasnikov in soglasnikov že poznajo in izgovarjajo, taki otroci bodo tudi podobe pismenk lahko in hitro u glavi obderžali.

5. Ako otroci že vse soglasnike in samoglasnike pisati in izgovarjati znajo, začne učitelj samoglasnike in soglasnike vezati in sestavljati. Najprej po dva tako, da samoglasnik stavi pred soglasnik, postavim: *in, em, ur, os* itd.; po tem tako, da samoglasnik stavi za soglasnik, postavim: *ni, me, ru, so,* itd.; vaditi jih mora učitelj s vsimi pismenkami prav dobro. Sčasom postavi samoglasnik med dva soglasnika, postavim: *mim, dim, nos;* dobro je, da učenci prve dve pismenki tako dolgo vlečejo, dokler učitelj na tretjo pismenko pokaže. Vse in vselej morajo učenci na tablici pisati.

6. Kadar učenci jednosložne besede že hitro in pravilno pisati in čitati znajo, je čas pisanje in čitanje razdeliti, in vsako posebej dalje učiti in vaditi. Otroci začnejo u abecednici čitati, in na papirju pisati. Vendar se ne sme pisanje čisto od čitanja odločiti; oboje mora vedno u nekakej vozkei zvezi ostati. Zakaj koristno je, ako otroci to, kar so u knjigi čitali, spet iz glave napišejo, in tako se v pravopisu vadijo.

Resnica je, da tisti otroci, ki se zajedno pisati in čitati učijo, od začetka počasnej napredujejo, kakor ti, kateri se samo čitati učé. Pa to velja samo na kratek čas, samo od začetka; prej, da jedno leto mine, bodo uni že lepo pisali in čitali, dokler ti še komaj čitali bodo. Resnica je, da ti novi način učiti posebno za začetnika ni brez težav in brez truda; pa vsaki učitelj, ki ima dobro in terdno voljo, sčasom vse premaga. Bog daj!

Kako da bodo otrokom povesti všečne in koristne.

(Dalje.)

7. košček.

Smo čuli zadnič, da je naš Erik štiri leta u nekei varilnici služil. Marskteri iz vas bi se, ko bi bil na njegovem mestu, celo pokvaril in skazil. Sladkarije so človeku zlo nevarna reč. Če bode Bog dal, čem z vami o svojem času lepo pripovedko: „Čuj-te! Čujte! kaj žganje dela“, prebirati, in toda se več o tem pogovarjati, kako škodljive so nektare sladkarije, nektare pijače, in da jih prav za prav med strupje šteti moramo. Dans slišimo od Erika naprej. —

Erik je u Vilanovej hiši lepo prirastel, in zal mladenč postal. Britke solze je točil nad grobom svojega milega gospodarja, ter tužen u bodočnost gledal; zdelo se mu je, da ga skopa udova ne bode dolgo u hiši terpela. In bilo je tako. Čez nekoliko dni zgrabi naenkrat njegovo vrečico, jo napolni s nezrelimi pomarančami, ki so že dolgo časa prašne u kotu ležale, mu je pred noge verže, in reče: „Nu, gospodarčič! sada se poberi, in hvali mojo dobrotljivost. Pomarančine lupine si prinesel; jaz ti za nje cele pomaranče dam; si moreš iz njih rudečine napraviti, in jo na moje zdravje piti.“

Zlo so te besede našemu Eriku u serce segle; vidil se je spet zapuščenega, kakor je nekđaj bil, in skoro bi ga bila žalost prešilila. Toda se ohrabri, misli: „Bog, ki me je iz Veletre po pontinskem močirji peljal, in me po svojem angelju s jedjo preskerbel, mi bode tudi zanaprej pomagat. Vzamo vrečico, se gospodinji zahvali, in s besedami: „Grem s Bogom“ stopi iz hiše.

Blizo tam je stanoval neki pošten star strugar, kamor je večkrat bil prišel, in za kratek čas strugati skušal. Ktemu se je podal. Starček ga je rad imel, ga sbog take nesreče obžaloval, pa — sam ubožec — pomagati ni mogel.

„Mar sem tako zelo siromašen?“ reče Erik. „Ali nemam vrečico polno nezrelih pomaranč? Nič ni tako borno, da bi se vpotrebili ne moglo.“

Starček se miloserčno smehlja, in s glavo potresa.

Erik pa je vidil, da so pomaranče že več let bile ležale, in da ležaje se tako vterdijo, da jih je lahko strugati. Vedel je tudi, da na Laškim semtertje se iz njih paternoštri (kronice) delajo.

Vsede se k vertavki, ustruga urno, in naredi iz svojih pomaranč lične kroglice (oblične), jih naniza, ima u kratkem dvajstero takih kronic nanizanih, in se poda s njimi na neke cerkovne stopnice, svoj umotvor pobožnim dušam prodajat. „Kupite lepe paternoštre, lepe dišeče paternoštre kupite, kupite,“ kliče, ko ljudi u cerkev gredo, in njegova zaupljivost ga ni prevarila, u kratkem so bile vse kronice prodane.

S dnarji u žepu se verne vesel k poštenemu strugarju nazaj, in prosi, da bi mu rokodelsko orodje, kadar bode prazno, dovolil,

kar té rad stori. Sada si Erik kupi celo mērico (piskerč) nezrelih pomaranč, in skor neutegne toliko paternoštro v napraviti, kolikor so jih ljudi hotli. Vsak bi rad od ravnoserčnega iskrenega mladčca kupil; zlasti pa pobožne deklice, katerem se je smilil in dopadel.

To delo ga res ni moglo dolgo živiti; zakaj varoš (mesto) je majhno; toda nabral si je po tem tergovanju lepih denarčkov, in ganjen, da mu zaupanje u Boga ni spodletelo, je svojemu prijatelju — strugarju neki dan polno mošnico kazal, in djal: „Lej! vse te denarje so mi nektore zaveržene pomarančine lupine prinesle. Kako bi jih le nar boljše mogel obrniti?“

„Vi ste dober kupec“, pravi starček, „počnite s čim tergovati.“ „Da, ko bi se bil kaj naučil! Ne poznam nobenega blaga (robe).“ „Vendar naše žlahtno poldnevno sadje? Saj ste se pri mojem rajnem sosedu s tim dosti soznani.“

„Prav, odgovori Erik, se ga hočem s Bogom primiti. Saj zraven nič ne morem zgubiti, kakor to mošnico dnarjev; in če bi to li zgodilo se, vzamem prazno svojo vrečico, in se podam u Napolje (Neapel).“

Kaj je storil, bomo prihodnič čuli; danes pa se ozrimo nekoliko nazaj, do bomo vidili, kako Bog človeka nigdar ne zapusti, kateri si hoče sam pomagati. Kako se je Eriku po smerti svojega gospodarja godilo? — H komu se je obrnul? — Kaj si je zmisлил? — Marsikdo bi na njegovem mestu bil žaloval, se jokal, čez Boga godernjal; kaj pa je on rekel? kako si je vedel pomagati? —

Človek ima pamet, ima um, — in zakaj mu je Bog te dragoceni dar dal? Res, da naj se ga posluži — in gospoduje čez živali sveta, in čez rastline in čez vse stvari. — Prav lepo poje naš slavni *Koseski*:

„Saj ravno to človeka slavi,

Zató razum je njemu dan,

Da v sercu čuti, kar opravi

In kar pridela priden dlan.“

Kar se je vam nar bolj dopadlo, mi bodete napisano prinesli.

(Dalje sledi.)

Drobtinčica.

* *Iz Kranjskega* se nam piše: Veseli se, in oznani veselo novico: Spet eno novo šolo na Slovenskim imamo — v Komendi pri Kamniku na Kranjskim. Začel jo je Tebi že znani, za šolstvo in prid mladine ves vneti gosp. Jan. Brence, ondašnji kaplan. On je nar pervo na Bistrici v Bohinju cvetečo in občno hvaljeno šolo osnoval in vredil, in več let nje skerbni vodja in duhoven učitelj bil. Ravno tako neutrudljivo in hvalovredno se je v Planini na Notranjim v šoli za blagor mladine obnašal; zato mu je ondašnje predstojništvo, potem, ko je v Komendo prestavljen bil, očitno zahvalo skazalo, ktero si bil tudi Ti, ljubi „Šolski prijatelj“, svojim bravcom razglasil. V Komendo pridšiga je toliko bolj skerbelo, šolo napraviti, ker je do zdaj nič bilo ni. In glej! ko ga uniga mesca (kozoperska) obišem, najdem pri njem zbrano množico 20 otročičev, ki so brali in pisali; in z lepim keršankim pozdravljenjem „hvaljen bodi Jezus Kristus“ se oglasili. Nekteri so tudi jabelčnih in hruševih pešek, ki so jih bili nabrali, pokazali, jih nekaj gospod kaplanu dali, nekaj pa jih sami za vsejanje ohranili. Potem so pa še nekatere pesmice lepo zapeli. Tako omenjeni gospod, kakor v poprejšnih duhovnih službah, tudi v Komendi mladino zraven družih vednost tudi v sadjoreji in v petju vadi. Pravil je, da terdno upanje ima, popolnoma šolo začeti in vpeljati, in da se za to že potrebne priprave delajo. Prosil sim ga, naj mi po storjenim začetku piše, kakó se je vse začelo in kako se mu je naprava in vpeljava nove šole iztekla. Zaželjeno pisemce, 3. listopada, v dan začetka nove šole v Komendi pisano sim prejél. Ker pa upam, da bo to pisemce vsakiga dobrega učitelja in prijatla mladine razveselilo, in mnogoteriga za šolo še bolj vneti in spodbosti vtegnilo, ga Tebi, ljubi „Šolski prijatelj“, podám, da ga v omenjeni namen očitno razglašiš. Tako le je:

„Predragi prijatelj! Tvojim željam vstreči, Ti o kratkim povém, kako se je šola v Komendi začela, in kakšna je z njo. O krési sim šolo začel — vsak popoldan z eno učenko. O svetim Petru so se tej še tri druge pridružile. Do svete Marjete se jih je že 22 oglasilo. Kupil sim dolgo mizo, duri so bile tabla — in zdaj

smo se učili čerke poznavati, zlagovati, brati in pisati, da je bilo kej. To se vé, da smo vmes tudi večkrat ktero zapeli. Otrók se le zmiram več oglasuje, in me prosi, jih v šolo vzeti. Smilijo se mi mali, in še bolj odrašeni zanemarjeni mladenči in dekleta, katerih je tudi o uedeljah in praznikih, kolikor sim jih k dvema mizama spraviti mogel, učiti se hodilo. Milujem in potožujem; škoda, da nimamo prostora za šolo! Kar mi neki dan gospod Andrej Avguštin, najemnik Komenške grajšine Joaniskiga vitežkiga reda, nar veči izbo v gradu za šolo ponudi.

Kdo bolj vesel, kot jaz? Precej mislim svojo dolgo mizo v tri klopi prenarediti, in še kake dile za napravo klopi izprositi — kar mi imenovani gospod tudi potrebne dile za klopi ponudi, da le delo sam oskerbim. Komej naš župan, Aleš Kern to zvě, pride k meni, in pravi: Gospod! nič naj za delavce ne skerbé, naj nikar sami ne plačujejo; delavce bom že jaz dobil, in za plačilo bom tudi jaz skerbel, — je že dosti, da oni le učiti hočejo. Še pred, ko o tednu pet delavcov pride, in o petih dneh mi devet lepih dolgih klopi v šolo postavijo. Juhe! Koj grem gospod fajmoštra prositi, ali bi ne hotli oznaniti, da se je šola napravila, in da bi k začetku šole slovesna sv. maša bila. Gospod fajmošter mi z veseljem vse privolijo. Juhe! Dans ob osmih so gospod fajmošter za srečen začetek šole maševali; moji dozdajni učenčki pa so pervikrat očitno v cerkvi peli „Jezus male k sebi kliče“ itd. K sv. maši so vsi otroci in tudi matere z njimi prišle, kar mi je zlo dopadlo. — Kaj meniš, koliko otrok se je pa za šolo oglasilo? Komej boš verjel; tudi jaz jih nisim toliko pričakoval. Za vsakdanjo šolo se je oglasilo fantičkov 74, dekličev 102 — za nedelsko šolo fantov 35, deklet 116! Skorej vsim se bo vstreglo; gospod organist mi hoče pomagati. Polovico otrok bo dopoldan, polovico pa popoldan v vsakdanjo šolo hodilo. V nedelski šoli se bodo fantje učili od poldevetih do desetih, dekleta pa po kersanskem nauku. — Tonče! vinograd je velik, dela veliko, moči slabe, — moli, o moli za-me in mojo ukaželjno mladino! — Na mojim vertičku smo dans popoldne jabelčne in hruševe peške sejali; to je bilo gmetno! Z Bogom! Tvoj — Janez.“

Ali niso, ljubi „šolski prijatelj!“ taki gospodje in možje, ki toliko in tako radovoljno k napravi v prid mladine pripomorejo, vse tudi očitne hvale vredni? Bog jim poverni! Ali ni tudi mladina, ktera se v toliki obilnosti potrebniga poduka vdeležiti želi, vse hvale vredna? Hvala torej, komur hvala gre! Blagor pa mladini, blagor celi fari, ktera tako dobre gospode, skerbne učnike in pridne predstojnike ima! P.